

ישמעאל: סיפורו של האח שהפך לאויב

בפרשת "לך לך" אשתקד, בשיא המלחמה הרצחנית בה פתחו בני ישמעאל, קיבלתי הודעה כאובה:

1. הרב, למה אברהם לקח את הגר לאישה? אנחנו כל כך סובלים מהזיווג הזה. ואיך בכלל יצא ישמעאל הזה מאברהם? הרי כל המלחמה בנו, יושבת על הזכות שמגיעה להם בארץ מאברהם?

אלו תמיהות כואבות והן מתעצמות שבעתיים, כאשר נחשפים לדברי נבואה מדהימים שכתב הרב חיים ויטאל לפני 400 שנה בצפת:

עץ הדעת טוב על תהלים קכד: 'לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו' – [למה מתחיל פעמיים 'לולי ה' שהיה לנו? אלא] כבר ידעת שהגלויות אינן אלא ארבע, אבל עוד עתידים ישראל להיות בגלות באחרית הימים בידי ישמעאל... והנה בהיות ישראל בגלויות הארבעה הם עתידים לומר 'לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל' [וייפטרו מהצרות הללו], ועוד יש גלות אחרון קשה מכולם והוא גלות ישמעאל שנקרא 'פרא אדם' ואז יאמרו באופן אחר 'לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אזי חיים בלעונו'. כמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל, על מה שאמר בלעם 'אוי מי יחיה משומו אל' – מי יחיה בימיו של מי ששמו שם 'אל' בשמו, כי מכל האומות לא שם הקב"ה שמו אלא אצל ישראל וישמעאל. ועוד נאמר שם לב: ולמה נקרא שמו ישמעאל [לשון עתיד ולא 'שמע-אל' בלשון עבר כי הקב"ה כבר שמע תפילתה ושלח המלאך?], שעתיד הקב"ה לשמוע נאקת העם ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים).

אלו בבחינת דברי נבואה, שלא הייתה לרבי חיים ויטאל שום סיבה הגיונית לכתוב אותם. דבריו מפתיעים הן מבחינת העיתוי בו נכתבו והן מבחינת מבנה הגלויות שהיה ידוע מאז ומעולם. ראשית מבחינת העיתוי ההיסטורי: האויב הקשה לעם ישראל באותם ימים, הייתה הנצרות מבית רומי-אדום-מצאצאי עשיו. (המילה "עשיו" הוא אותיות השם של אותו האיש הנוצרי). עצם התארגנות המקובלים בצפת הייתה תוצאה מגירוש ספרד על ידי האינקוויזיציה הנוצרית ימ"ש, האסון שהתרחש רק כמה עשרות שנים קודם. גדולי המהפכה כרבי משה קורדובירו, רבי שלמה אלקבץ, האר"י הקדוש ורבי חיים ויטאל עצמו, היו צאצאי המגורשים שברחו מספרד לארץ ישראל.

במקביל, מערכת היחסים עם השלטון המוסלמי במשך מאות שנים הייתה טובה. עד המאה ה-13 התגוררו תשעים אחוז מיהודי העולם תחת השלטון המוסלמי (בבבל, בפרס, בצפון אפריקה ובארץ ישראל) והשלטון כממסד העניק להם חיים נוחים, שהגיעו לשיאם בתור הזהב של יהדות ספרד. אמנם היו שבטים פראיים אכזריים, כמו פלוגות "אל מוואחידון" שפעלו בצפון אפריקה בתקופת הרמב"ם וחייבו התאסלמות, אבל ברוב המקומות היו החיים טובים¹.

¹ בשיחת תזו"מ תשמז מפתח הרבי נקודה מרתקת: תקנת רבינו גרשום להגביל נישואים לאישה אחת, נתקנה באשכנז ולא התקבלה על כל תפוצות הספרדים. הדבר דומה לכך שהרמב"ם, שכתב ספרו בארצות האסלאם וכך כותבים עוד מחכמי ספרד סוברים ש"יום קודם לחליצה". היינו שמצווה להרחיב המשפחה. אולם בשולחן ערוך וכך כותבים חכמי אשכנז ש"חליצה קודמת לייבום" ובשולחן ערוך כתב ש"אין מניחים לייבום, אא"כ ניכר וידוע שמכוונים לשם מצווה".

הרבי מקשר זאת לכך, שבארצות האסלאם שהם מאמינים בא-ל אחד, הייתה הגלות קלה יותר עם רווחה כלכלית והיו יכולים לפרנס כמה נשים. בניגוד לארצות אשכנז שהם מבני אדום שעובדים עבודה זרה ולכן הגלות ביניהם קשה יותר וגם הקיום הכלכלי מורכב.

בארץ ישראל עצמה, בימיו של כותב השורות, רבי חיים ויטאל, החלו 400 שנות השלטון העותומאני שהיו לרוב על מי מנוחות. ובכל זאת, צופה רבי חיים ויטאל כי הגלות האחרונה תבוא דווקא מכיוון צאצאי ישמעאל המוסלמים (ראו הרחבה בהערה²) והיא תהיה "קשה מכולם"³.

הצפי של רח"ו אודות "גלות ישמעאל", מפתיע גם מבחינת מבנה הגלויות המפורסם. ידוע מאז ומקדם כי עם ישראל יגלה לארבע גלויות: "בבל", שהחריבה את בית המקדש הראשון, "פרס", שגזרה את גזירת המן, "יוון", שגרמה למלחמת החשמונאים ו"אדום" היא "רומא" והמשכה אל הנצרות.

ארבע הגלויות רמוזים במקומות רבים בתורה ושניים מהם בפרשתנו: פרשת "לך לך" מקדישה עשרים פסוקים כדי לתאר מאורע היסטורי של מלחמת ארבע המלכים מארצות המזרח בחמש מלכי הנגב. התורה מתארת באריכות רבה את שמות המלכים, המקומות מהם באו, אורך המרד של חמש המלכים בארבעה, החזית בה נפגשו והניצחון של הארבעה. הפרשה מסתעפת לשבי לוט בידי ארבע המלכים ופעולת החילוץ ההרואית של אברהם.

למה חשוב לדעת את הסיפור? מדוע לא מספיק לומר שלוט נשבה ואברהם שחרר אותו? כותב הרמב"ן יסוד גדול: "מעשה אבות סימן לבנים" וכל אירועי ספר בראשית הם הכשרה לתהליכים עולמיים שיעברו על בני אברהם. ארבע האימפריות הן רמז לארבע המלכויות שישלטו בישראל, וניצחון אברהם באמצעות חילוץ לוט, רמז לכך שלמרות הכול ניחלץ וניצל מהם.

בראשית יד, א: ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריון מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים – רמב"ן: המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכויות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם וישיבו כל שבותם ורכושם. הראשון מלך בבל [שנער] ... ואולי 'אלסר' שם עיר במדי או פרס, ו'עילם' היא עיר בה מלך מלך יון הראשון, ו'מלך גוים' הוא רמז למלך רומי אשר מלך על עיר מקובצת מעמים רבים, כיתים ואדום ויתר גוים.

המשך פרשתנו מתאר את ההתגלות השמימית של "ברית בין הבתרים" וגם בה נאמרו ארבע לשונות חושך שנפלו על אברהם וחז"ל מצאו בכך רמז לארבע הגלויות שיחשיכו את ישראל.

ולמרות זאת, רבי חיים ויטאל סובר ש"עוד עתידים להיות בגלות אחרון" חמישית, והוא נסמך על מדרש פרקי דרבי אליעזר, שמוצא רמז לסבל חמישי בתוך התגלות בין הבתרים:

פרקי דרבי אליעזר כח: 'והנה אימה, חשיכה, גדולה, נופלת עליו': 'אימה' זו מלכות רביעית [אדום-רומא הארוכה מכולן] שאמר עליה דניאל 'דחילה ואימתני ותקיפא'. 'חשכה' זו מלכות יון מכחישי ה', שהחשיכה עיניהם של ישראל מכל מצוה שבתורה. 'גדולה' זו מלכות פרס ומדי (ששלטה בעולם כולו) וגדלה למכור ישראל בחנם. 'נופלת' זו מלכות בבל, שהפילה עטרת ישראל. 'עליו' אלו בני ישמעאל, שעליהם בן דוד יצמח, שנאמר 'אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו' (תהלים קלב).

שאלת הכותבת הנכבדה עמה פתחנו - מתעצמת: מה עניינו של ישמעאל בכלל? מדוע זכה להיות בנו הגדול של אבי אומנתו? ומה ענינה של "גלות ישמעאל" האחרונה?.

לא מצאתי בשיחות הרבי את הביטוי "גלות ישמעאל", אבל בליקוטי שיחות ישנן שתי דרכים מרתקות בהסבר מהות "קליפת ישמעאל" והשפעתה על ישראל. הרעיון הוא, שישמעאל נושא תפקיד ייחודי עוצמתי, אבל כשמתגבר ה"פרא אדם" שבו והוא משתלט על המרחב - הדבר נעשה קליפה וגלות.

ב. הראשונה שצפתה את ייעודו ומעמדו של ישמעאל, כמו גם הסיכון שנשקף כלפינו, היא: שרה אמנו. בואו נעקוב אחרי מערכת היחסים המורכבת בין שרה ובין הגר, ישמעאל וגם אברהם.

² בליקוטי שיחות טו/153 הרבי מביא את דברי האבן עזרא, שהערבים בארץ ישראל הם אינם מזרע ישמעאל. אולם ממשיך שם ביחס לאלו שמגדירים עצמם כזרע ישמעאל. זה הניסוח הנכון בנושא.

³ ניחל שיצאנו ידי חובה בגלויות הקודמות ולא נצטרך לסבול בגלות מוסלמית "קשה מכולם". בגוף דבריו "שתקשה מכולם" (דלכאורה המוסלמים אינם מגיעים לרמת ההיזק של הנוצרים והנאצים ימ"ש?), אולי הכוונה להתפשטותם בעולם, שהיא גדולה מאשר הנוצרים בשעתו. הם מאיימים על מאות עיירות וקהילות בעולם כולו.

אברהם ושרה השלימו 60 שנות נישואים בהם נותרו עריריים. הם התחתנו כשאברהם היה בן 25 ושרה בת 16 ועכשיו אברהם כבר בן 85 ושרה בת 76 וביתם ריק. הם ניסו הכול: עלו ארצה במסירות נפש ופעלו לפרסם את שם ה', אבל דבר לא התקדם. כצעד אחרון, שרה מעוררת את אברהם לעשות מעשה קיצוני ולשאת את שפחתה לאישה וכך ילדי השפחה נחשבים כילדי הגבירה, וגם אולי יראה ה' את מסירות נפשה וירחם עליה.

כשרה יצאה בזמנו מנצחת מארמון פרעה, המלך התפעל מקדושתה וביקש ממנה לחנך בביתם את בתו, הגר. חזקוני אומר כי המילה "הגר" פירושה, "הא אגרא" - זה שכרך. כיון שהיא ניתנה לשרה בתור התפעלות מקדושתה וכעת שרה הציעה לאברהם להביא ילד מהשפחה המצרית.

2. בראשית טז: ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר: ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי.

נשים לב להדגשת התורה החוזרת על עצמה כי הייתה זו יוזמת שרי, ואברהם עשה זאת עבורה.

רמב"ן: אע"פ שאברם מתאוה לבנים לא עשה כן בלא רשות שרי... לעשות רצון שרי שתיבנה ממנה, שיהיה לה נחת רוח בבני שפחתה או זכות שתזכה גם כן לבנים בעבור זה.

בגיל 86 הופך אברהם אבינו להיות אבא. הברכה מתקיימת, אבל לא בדרך שתכננו אותה. המהפך המפתיע משנה את הסטטוס של הגר: משפחה עלובה היא הופכת לאם היורש של אברהם. היא מביעה זלזול כלפי שרה, שלא זכתה לסייעתא דשמיא ושרה מגיבה בחומרה. היא מכבידה את העבודה על הגר והגר מפילה את העובר ברחמה. סבל השפחה גובר והיא בורחת למדבר.

בראשית טז: ותענה שרי ותברח מפניה: וימצאה מלאך ה' על עין המים במדבר... ויאמר לה... שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה... הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב... הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניך: והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן.

הגר זוכה להתגלות נפלאה ומלאך ה' מבשר כי נכון לה עתיד גדול: זרעה לא יספר מרוב, ייוולד לה בן עם שם מיוחד במינו – "ישמעאל" - שינציח את העובדה כי הקב"ה שמע לתפילתה. המלאך מצווה אותה לשוב אל בית שרה, משום שהיא זקוקה לזכויות של אברהם. (אולי זה כוונת ההמשך הקודר אודות מהות הבן כ"פרא אדם שידו בכל", ולכן היא זקוקה במיוחד לחינוך ולמסגרת של בית אברהם).

רד"ק: סבלי הענוי שתענך, כי לטוב לך יהיה שתשבי עם אברהם כי בזכותו יהיה זרעך רב מאד.

הגר חוזרת וישמעאל נולד כבנו יחידו של אברהם. חולפות 13 שנים והנס האמתי מתרחש: שרה נכנסת להיריון בגיל 90 והבית מתמלא בשני ילדים: ישמעאל ויצחק. עוד שנים חולפות וההתנגשות מגיעה: שרה רואה את ישמעאל "מצחק" עם יצחק (מגלה עריות, שופך דמים ועובד עבודה זרה, ובקיצור: גולש עם יצחק בסמארטפון...) ושרה נחרדת לחשוב שזה החונך של הילד שנולד אחרי 90 שנות ציפיה. שרה לא מסתפקת בפתרון חלקי ותובעת מאברהם לגרש את ישמעאל מהבית.

בראשית כא: ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק: ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק.

אברהם ממאן לנהוג בכפיות טובה כלפי הגר ולהתנכר לבנו, עד שהקב"ה מתערב ומצווה: "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה". אברהם משלח את הגר ובנה מביתו, הם יוצאים אל המדבר והמים נגמרים. הנער עומד להתייבש למוות ושוב מתגלה מלאך ה' ומכריז כי "שמע ה' אל קול הנער" ומציל את חייו. הגר וישמעאל הולכים אל באר לחי ראי וממשיכים שם את חייהם.

בהערה⁴ הובאה העשרה למדנית נפלאה.

⁴ הארכנו בעבר בדברי המדרש כי מזמור "אשת חיל" נאמר כהספד על קברה של שרה. לכן המזמור פותח בכאב "אשת חיל מי ימצא?" כי אשת החיל איננה עמנו. גם בהמשך נאמר "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה.... עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון". (כך מנהג רבים בקהילות ישראל לומר מזמור זה בלוויית אישה ל"ע).

כמובן, התמיהות על הנהגת שרה הן עצומות: כיצד היא מתהפכת? למה יזמה מראש את הבאת הגר בלי לשקול את התוצאות? האם העובדה שהגר הרתה לפניה היא סיבה לשנאה?! ולמה מדגישה את קדימת ישמעאל לירושא, במקום לדבר על החינוך הרע שהוא נותן ליצחק?

הרמב"ן אומר דברים קשים. הרמב"ן שחי בספרד הנוצרית וראה השתלטות שבטים מוסלמיים ברבריים על ספרד וצפון אפריקה שהכריחו יהודים להתאסלם או למות – כותב **שיש בנו אשמה לזעם המוסלמי**. שכן הכול רדיפה אחרי אהבת האב – הרצון לפצות על גירוש ישמעאל מבית אברהם.

רמב"ן בראשית טז,ו: חטאה אמנו בעינוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהיה פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי.

אבל דבריו קשים מאוד להבנה, כפי שמעוררים מפרשים רבים:

תוספתא סוטה ה,ז: 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה' - מה תלמוד לומר 'כל', מלמד שהכריע [כדעת שרה] לשניה [שילוח ישמעאל מהבית] והכריע לראשונה [שעינתה את הגר].

הקב"ה בעצמו אומר לאברהם, "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" והתוספתא מחדד כי המילה "כל" מרבה את שתי ההתנגשויות בין שרה להגר. מעבר לכך, ראוי לזכור את הרקע של שרה: היא הייתה אישה זכה וקדושה, שפעמיים נלקחת לבית המלך ומלאך שומר עליה. דיברנו בעבר על כך, שאברהם אומר בהספד שלה: "בטח בה לב בעלה" ומעיד כי בשעת צרה סמך על הזכויות שלה יותר מאשר שלו. מה אפוא עומד בבסיס התגובות הקיצוניות שלה?

המשך הסיפור קשה עוד יותר להבנה: פרשת חיי שרה מספרת על מותה של שרה וכיצד אברהם נושא אישה בפעם השלישית. לא פחות ולא יותר, הוא שב אל אותה "הגר" ששולחה מביתו במצוות שרה ובהסכמת הקב"ה. וכל אחד תמה: איך אברהם עושה את זה לשרה? ובכלל, מה המטרה ללדת שישה בני פילגשים ולמלא את העולם בגויים, שחלקם היו מגדולי צורנו כמדין?

ברור שהוויכוח בין שרה לאברהם, גדול הרבה יותר מירושא כפשוטה.

ג. אדמור"י חב"ד מאריכים בתפישת עולם כבירה (ראו ליקוטי שיחות טו/147): אברהם ושרה **מקימים אמונה**. אברהם ושרה מחברים בין שמים וארץ ומגלים את נוכחות ה' בעולם וכאן ניצבת משימה כפולה: אוניברסלית ופרטיקולארית. הם אמורים להפיץ את האמונה בתוך **כל באי עולם**, לגרום לכך שבברלין וביוהנסבורג, בניו יורק ובמומביי – יזרקו את אלילי האבן ויפנו בתפילה לא-ל אחד.

אבל בטבורה של כל מהפכה, ישנה קבוצה מובחרת שהיא משוגעת לדבר. קבוצת מטיבי לכת שמנהלים **חיים שלמים של קדושה**. הם התברכו בנשמה נעלית שהיא "חלק אלוקה ממעל ממש" והיא אינה נותנת להם מנוחה. הם לא מאמינים רק באמונה כללית ושבע מצוות בני נח, אלא כל חייהם מסורים לדבקות בה'. הם פותחים את העיניים ומכריזים "מודה אני לפניך". הם מודים על האוכל לפני כל סעודה, פעם בשבעה ימים עוצרים את המסחר ופעם בשבע שנים יוצאים מהשדה לשנה שלמה.

כאן ניטש הפער בין אברהם ושרה: אברהם הוא "אב המון גויים", הוא נושא באחריות אוניברסלית להפיץ את שם ה' בעולם כולו. והדרך הכי טובה להעביר מסר היא – **ללדת אותו!** ללדת ילדים שישאבו השראה מאביהם וימשיכו במסלול שהוא קבע. הם לא ילמדו אמונה בבית ספר, אלא יאכלו אותה

המדרש ממשיך כי כל פסוקי המזמור מכוונים כנגד חייה ומעשיה של שרה וכך הפסוק "דרשה צמר ופשתים": **בין יצחק לישמעאל שאמרה 'גרש האמה הזאת ואת בנה'.**

זה ממש מדרש פליאה: מה הקשר בין צמר ופשתים לכך שצריך לגרש את הגר וישמעאל? הגאון רבי חיים מבריסק כותב רעיון מבריק: הלחץ של שרה לגרש את ישמעאל, העמיד את אברהם בפני איסור דאורייתא: "לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור". היינו שאסור לנשל את הבכור מירושתו. אולם לאחר שה' ציווה "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה", היה זה **מצוות עשה שדוחה לא תעשה**. הדבר דומה לאיסור עירוב צמר ופשתים בבגד ובכל זאת בבגד יצית מצווה לערב שכן "עשה דוחה לא תעשה". זהו ששרה "דרשה צמר ופשתים", שכן הציווי שלה דחה לא תעשה, כמו בצמר ופשתים.

בארוחת ערב. אברהם נושא כמה נשים והילד הראשון הוא ישמעאל!. אחר כך יולד עוד שישה ילדים וכך הופך את האמונה להיות מתיאוריה למשפחה.

הדברים מגיעים לשיא מופלא במדרש מרתק (ילקוט שמעוני איוב תתקד): "שלוש נשים נשא אברהם: שרה מזרע שם, הגר מזרע חם וקטורה מיפת".

המדרש נוקט בגישה ש"קטורה" היא אישה שלישית (ולא הגר) והמטרה בנישואיה הייתה לפרוש את זרועות אברהם בכל ענפי האנושות: שרה הגיעה מהמזרח, מבבל, מזרעו המובחר של "שם", הגר הגיעה מהדרום, ממצרים-אפריקה, מזרעו הנחות של "חם", וקטורה הגיעה מצפון, מאירופה (אולי מיוון), מזרעו המשובח של "יפת". ואכן אברהם הצליח בגדול: הוא האיש המשפיע בהיסטוריה. יותר מארבעה מיליארד בני אדם – יהודים ולהבדיל נוצרים ומוסלמים – מאמינים באמונתו ובכל העולם המערבי אי אפשר למצוא כיום עבודת אלילים פרימיטיבית לעץ ואבן אלא אמונה באל אחד.

מנגד, עומדת שרה. בעוד שלאברהם יש שלוש נשים ושמונה ילדים, לשרה יש בעל אחד וילד אחד. אם אברהם הוא "אב המון גויים", שרה היא "אמנו", אימו של העם היהודי. שרה מתמסרת להעמיד בראש סדר היום את הזרע הנבחר שיחבר בכל אורחותיו בין שמים לארץ.

אבל השנים חולפות ושתי המטרות מתנגשות. שרה רואה את המרכזיות של הגר וישמעאל ונבהלת לחשוב שהתוכנית של אברהם תצליח יותר מדי. עם ישראל עלול להיות ענף קטן בתוך הממשלה הגדולה של ישמעאל. יהודים יאבדו את ייחודיותם וירגישו כמו עוד אומה בין כלל האומות. אולי יטענו שאין שום דבר שמייחד יהודי, על פני שאר בני אברהם. כך שאמנם זה היה רעיון שלה להביא את הגר הביתה, אבל היא לא תיארה שהגר תהפוך להיות האישה העיקרית וישמעאל הילד העיקרי⁵.

זה ההיבט הראשון של "קליפת ישמעאל": כאשר היעוד של ישמעאל יוצא משליטה והוא משתלט על היהודים עצמם. האוניברסליות גוברת על הפרטיקולאריות ויהודים מבקשים להיות חלק ממשפחת עמי "אברהם". יהודים כל כך נהנים בנסיעות לדובאי ואבו דאבי, ששואלים מה ההבדל בין יהודי לגוי...

יסוד הרעיון נמצא בסיפור מסתורי ומופלא בגמרא, בבחינת מדרש פליאה ממש:

בבא בתרא נח,א: רבי בנאה היה מסמן את גבולות מערת המכפלה (רשב"ם: היה נכנס במערות ומוודד מדת ארכן ועשה שם ציון סיד כדי להכיר מקום הטומאה). כשנכנס למערת אברהם, מצא לאליעזר עבד אברהם שעומד על הפתח. שאל רבי בנאה: מה עושה אברהם? אמר לו: שוכב בחיקה של שרה והיא מעיינת בראשו (פולה כינים משערו). אמר רבי בנאה: לך אמור לו, בנאה עומד על הפתח. אמר אברהם לאליעזר: יכנס, שאין יצר הרע בעולם ההוא (ואין פגם בכך שיראה את המראה).

מה משמעות הסיפור האינטימי מחייהם האישיים של אברהם ושרה? כיצד הגיעו כינים לראש אברהם? ולמה שרה מסלקת אותם? לדברנו מובן היטב: הכינים הם טפילים שניזונים ממציצת הדם של האדם. אין להם קיום משלהם והם יונקים את חיותם מהחי עליו הם מטיילים. כך שרה מבטיחה לחרדתה שהגר וישמעאל יונקים את כוחם מאברהם אבינו. בהיותם צאצאי אברהם הם מתגאים על זרע יצחק ואף מקבלים שפע עליון מהשמים. לכן שרה מרחיקה את הכינים מראשו של אברהם.

⁵ מפרשים נוספים מחדדים כי לישמעאל יש זכויות רוחניות עצומות שמקטרגות עליו. המהר"ל כותב (נר ישראל חנכה) כי כל האומות מחרפות שם ה', ואילו ישמעאל הוא הגוי היחיד שמפרסם שם ה'. השם "אל" נמצא בתוך שמו, הם מתפללים חמש פעמים ביום בפישוט ידיים ורגליים וכל מעשיהם בהכרזת "אללה", עפ"ל. יתירה מכך: הם האומה היחידית שמלים את התינוקות ובכך זכאים לחלק מארץ ישראל מירושת אברהם. הזוהר כותב דברים מופלאים: 400 שנה עמד שרו של ישמעאל ותבע שליטה בארץ, משום שהם עשו ברית מילה כבני אברהם. ה' ענה כי כיון שהמילה שלהם היא "ריקנית", בלא פריעה ובלא קדושה, לכן יקבלו שליטה בארץ בהיותה שוממת. אכן חלפו יותר מאלף שנים מכתובת הזוהר והאימפריה הטורקית-המוסלמית כבשה את הארץ, ושימו לב כמה זמן שלטה כאן: 400 שנה מיום ליום. משנת 1517 עד 1917 עת כבשו האנגלים מהם את הארץ. זוהר וארא קצח: "400 שנים עמד הממונה של בני ישמעאל וביקש לפני ה': הרי ישמעאל נימול ולמה אין לו חלק בך כמו יצחק? מה עשה הקב"ה? הרחיק אותם מדבקות העליון ונתן להם חלק בארץ הקדושה בשביל המילה ועתידים בני ישמעאל לשלוט בארץ זמן הרבה בשעה שהיא ריקה, כמו שהמילה שלהם ריקה והם יעכבו את בני ישראל לשוב למקומם עד שישלם הזכות של בני ישמעאל".

להעיר גם שאף שאין קוראים בשמו של רשע, היו גדולי עולם שנקראו בשם "ישמעאל" כרבי ישמעאל כהן גדול. מבואר בתוספות ישנים יומא לח,א: "ישמעאל הקב"ה קראו כך ומסקינן בשמיה שפיר".

כלומר, היא **מדייקת וממקדת את השפע של אברהם**. היא תובעת את בכורתו של יצחק והקב"ה מצדיק אותה. כי יהודי הוא מהות נפרדת ונבדלת שנועדה לממש שליחות נעלית שלא בערך.

ליקוטי שיחות טו/147: אברהם לא היה רק אבי יצחק, אלא גם אבי ישמעאל, ואדרבה, ישמעאל נולד לפני יצחק. היינו שאברהם הוא אינו רק אבי העם היהודי, אלא גם אבי שאר האומות כמו שאמר הקב"ה: 'אב המון גויים נתתיך'. לעומת זאת שרה הייתה רק אימו של יצחק. וכך בעבודתם בעולם: אברהם פרסם אלוקות לכל באי עולם עד אפילו ל'ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם'. לעומת זאת שרה העניקה השפעה רק למי שראוי, כפי הסיפור של רבי בנאה. ולכן שרה תובעת 'גרש את בן האמה הזאת ואת בנה', כדי להבדיל בין השפע של ישמעאל לשפע של יצחק.

עד כאן כיוון אחד במהות "קליפת ישמעאל".

ד. הנה עוד ביאור מרתק (ליקוטי שיחות כה/80 ואילך). המדרש מספר: "שלח ישמעאל ולקח לו אישה מבנות מואב ועיישה שמה. לאחר שלוש שנים רצה אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי שם. הגיע לשם בחצי היום ומצא את ישמעאל. אמר לה היכן ישמעאל? אמרה לו: יצא הוא ואימו להביא פירות ותמרים מן המדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים כי עייפה נפשי מדרך המדבר. אמרה אין לי לא לחם ומים. אמר לה: כשיבוא ישמעאל מן המדבר, הגידי לו שבא זקן אחד מארץ כנען לראותך ואמר תחליף יתד ביתך שאינה טובה לך. כשבא ישמעאל והגידיה לו הדברים וכן חכם כחצי חכם, והבין ישמעאל ושלחה מביתו.

"שלחה אימו ולקחה לו אישה מבית אביה ופאטמה שמה. לאחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה כפעם הראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם. הגיע בחצי היום ומצא את ישמעאל. אמרה לו: ישמעאל ואימו הלכו לרעות את הגמלים במדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים כי עייפה נפשי מדרך המדבר. הוציאה ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא על בנו, ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין הברכות. וכשבא ישמעאל הגידיה לו את הדבר וידע ישמעאל שעד עכשיו רחמי אביו עליו".

אברהם בוחן את בנו במידת **הכנסת האורחים** שלו. הדבר מתאים לכך, שבפרשת אירוח המלאכים נאמר: "ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער" ורש"י כותב: "זה ישמעאל, לחנכו במצוות".

אכן הערבים ירשו את תכונת הכנסת האורחים מאברהם אבינו. בהיותם אנשי מדבר, הם חיים באוהלים פתוחים והאוהל פתוח לרווחה. השולחן מתמלא בלאפות וסלטים המוגשים לפני האורח. ובניגוד לבני עשו האירופאיים שהם מופנמים ומסוגרים, הערבים מצטיינים בהתפשטות רחבה.

מידת ההתרחבות באה לידי ביטוי גם בחיי האישות, כשהם נושאים נשים רבות ויולדים ילדים רבים, בעוד שהמשפחות האירופאיות הן קטנות וסגורות. אודות המדרש הידוע שהציע הקב"ה את התורה לבני ישמעאל, מובאת בספרי חסידות גרסה שהם סירבו לציווי "לא תנאף". שכן בהיותם אנשי לב, הם חיים בחמולות גדולות שיש בתוכן פריצות. אולי זאת גם כוונת הגמרא (קידושין מט): "עשרה קבים של זנות ירדו לעולם ותשעה נטלו ערבייא".

לכאורה הם ירשו את התכונות הטובות מאברהם, אבל האמת היא שזה "חסד דקליפה". חסד שהוא הפוך ממהותו של אברהם. הם לקחו מאברהם רק את ההתפשטות, אבל הפכו את יסוד התכונה.

אברהם נתן מתוך **ראיית האורח** ואילו ישמעאל נתן כדי להתרחב לכל הכיוונים. אברהם נתן כי הוא לא היה **שום דבר בעיני עצמו** ואילו ישמעאל נתן כי הוא היה גדול בעיני עצמו ורוצה להרחיב גדולתו בעיני האורח. הדבר בא לידי ביטוי כאשר נוצרה התנגשות בין טובת הנותן לטובת המקבל: אברהם מסר נפשו למען אחרים. סיכן חייו להצלת לוט, עזב פני השכינה כדי לארח את המלאכים ונעמד בתוקף מול הקב"ה להציל אנשי סדום החטאים. ואילו אצל הישמעאלי הוא להיפך: אם חוסמים את התפשטותו, הוא מתגלה כ"פרא אדם שידו בכל ויד כל בו".

תיקון "קליפת ישמעאל" הוא בעשיית חסד לשם חסד: להעמיד את המקבל בראש סדר העדיפויות, מתוך מסירות נפש ויותר מוחלט.

כעת נוכל להבין דברי גמרא מפורסמים (סוטה יז,א): "בשכר שאמר אברהם 'ואנכי עפר ואפר', זכו בניו לשתי מצוות: עפר סוטה ואפר פרה אדומה". היות שאברהם מסר עצמו עבור אנשי סדום ואמר "ואנכי עפר ואפר", זכה שהקב"ה יצווה את מצוות "עפר סוטה" הפותר ספקות ומתיר אישה לבעלה ו"אפר פרה אדומה" המטהר טמאים מטומאת מת.

אבל מה קשר העניינים? למה המילים "עפר ואפר" לא זיכו את אברהם במצוות כיסוי הדם בעפר?

התשובה חודרת את הלב: שתי המצוות הללו מבוססות על **העדפת אחרים על עצמי** ומוכנות **להפסיד בשבילם**. כאשר אברהם מסכן את חייו ואת כבודו לשכינה ונכנס להתמקחות תגרנית עם הקב"ה, הוא **חוקק בעולם מציאות של העמדת האחר מעלי**. לא רק עשיית טוב מתוך התפשטות עצמית, אלא עשיית טוב מתוך העמדת הזולת במרכז והעדפתו על טובתי העצמית אפילו.

הקב"ה לא נותר חייב. הוא מעניק שתי מצוות כאלו שתובעות את התכונה הזו. כאשר נוצר חשד חמור בין איש לאשתו והם מאבדים את האמון הבסיסי, הקב"ה מצווה לקחת כוס מים ולהניח בתוכה את שמו המפורש עד שהוא **נמחה ונמחק** – וכך ניתן לבדוק את האישה ולפתור את הפלונטר. הקב"ה מוותר על **כבודו האלוקי** ובלבד להביא שלום בין שני נכדי אברהם אבינו, בין איש ואשתו.

וכך באפר פרה אדומה: ההלכה היא שכל העוסקים בפרה נטמאים בעצמם. כך שהכוונה מוותר על טהרתו האישית ובלבד להציל יהודי טמא. אם כן, אברהם מסר עצמו למען הזולת, הקב"ה דורש מעצמו גישה כזו, והכוהנים ממשיכים כן לדורי דורות. אנו ראוים כבר לדברי הרמב"ם: "הפרה העשירית יעשה המלך המשיח, מהרה יגלה, אמן כן יהי רצון".

נסיים בסיפור מיוחד במינו (שמעתי מהרב יוסף יצחק ג'ייקובסון): **זה היה ערב חג הפסח תש"ה**, אפריל 1945. המלחמה הנוראה עמדה לקראת סיום וחלק מהאומללים שהצליחו לשרוד אותה, חיו ברוסיה תחת השלטון הקומוניסטי. האדמו"ר מסקולען, הרב אליעזר זושא פורטוגל, קיבל רשות לאפות כמות מוגבלת של מצות לחג הפסח. הוא הכריז כי בעל משפחה יקבל מצה אחת ואילו אדמורים וראשי קהילות, יקבלו שלוש מצות.

בין הבאים היה בנו של האדמו"ר מסערט ויזניץ, רבי משה הגר, וביקש שלוש מצות עבור אביו. הוא קיבל את המצות ואמר: "אבא ביקש עוד שלוש". האדמו"ר מסקולען החוויר. "הייתי נותן לכם כל מה שיש לי, אבל בחוץ מחכים בעלי משפחות, שזאת הדרך היחידה שלהם לקיים מצוות אכילת מצה". אבל הבן חזר והפציר שזה חשוב מאוד לאביו. האדמו"ר מסקולען מסר ביד רועדת עוד שלוש מצות.

ליל הסדר הגיע, ודפיקה נשמעה על דלת ביתו של האדמו"ר מסקולען. בפתח עמד בנו של האדמור מסערט ויזניץ: "אבא מבקש לדעת האם נשארו לכם מצות?". הסקולענער הניע את הראש לצדדים בשלילה ואמר בשקט: "לא. האמת היא שלא נשארו לי מצות אפילו לעצמי. לא עמדתי בתחנונים של עמך ישראל וחילקתי הכול עד האחרונה".

הוציא רבי משה הגר שלוש מצות ואמר: "אבא צפה מראש שזה מה שיקרה. בסוף תבוא אלמנה שתבקש את המצה האחרונה ולא תשאירו לעצמכם. הוא ביקש מראש שלוש מצות לשמור עבורכם...".

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**

ולזיכרון ולעילוי נשמת
הרה"ח ר' **אייזיק גרשון ב"ר אברהם זאב ע"ה**

מינץ

לרגל יום היארצייט ב' חשון

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' **שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי**
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב